

AZ ABSZTRAKCIÓ KÉPE

A PICTURE OF ABSTRACTION
SLIKA APSTRAKCIJE

BICSKEI ZOLTÁN

filmrendező, esszéíró, képzőművész

Magyar Művészeti Akadémia, tag

Magyarkanizsai Regionális Kreatív Műhely, ny. igazgató

direktornjrk@sk.sco.rs

ÖSSZEFOGLALÓ • A tanulmány a képi absztrakció fogalmát és történeti alakulását a metafizikai hagyomány perspektívájából vizsgálja. Kiindulópontja az a felismerés, hogy a művészet eredeti rendeltetése nem a látható világ pusztá utánzása, hanem a mögöttes, szellemi valóság – a Jel és a Szimbólum – újraalkotása és láthatóvá tétele. A szerző a tradicionális művészetfelfogás felhasználásával különbséget tesz a valódi, sűrítő és teremtő absztrakció, illetve a modern korra jellemző, pszichés és ego-központú elvonatkoztatás között. Rámutat arra, hogy a 20–21. századi absztrakt képzőművészet jelentős része elszakadt a metafizikai alapoktól, és így nem teremtő aktusként, hanem tünetként értelmezhető. A tanulmány példákon keresztül elemzi a Jel, a Szimbólum és az absztrakció viszonyát, valamint a művészet természethez kötődő, mégis elvonatkoztató lehetőségeit. Következtetése szerint a hiteles képi elvonatkoztatás feltétele ma is a személyesen megélt, szellemi tapasztalat és a természettel való élő kapcsolat, amely nélkül az absztrakció nem válhat művészetté.

KULCSSZAVAK • absztrakció, Jel, Szimbólum, metafizika, hagyomány, képzőművészet, imagináció, modernitás kritikája

„A naturalizmus (léte) és a metafizika tagadása valójában egy és ugyanaz.” (GUÉNON é. n.)

„Művészetem nem a pozitív [külső – B. Z.] látás kifejezése, nem is a természet közvetlen visszaadása. Ha nézzük a japán rajzokat, nem találjuk meg azokban azt az ügyetlen iskolás nyafogást, mely a legtöbb rajzolónk sajátja, hanem oly végtelenül bájos leheletszerű valami áll előttünk, mely a kivitelt teljesen elfödi, s csak a selyemszálszerű tüneményben gyönyörködünk, mely előttünk lebeg. Szinte nincs is a papírra rögzítve, mintha fölötte lengene.”
(GULÁCSY 1989)

Mi-képpen az Égben, a-képpen a Földön...

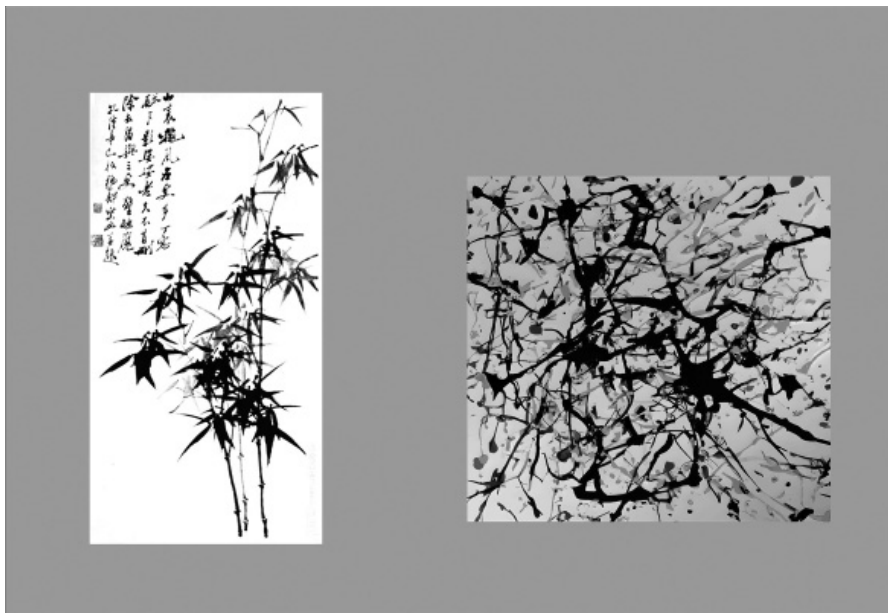
Régi talány, hogy honnan ered a látás, s hogyan születik bennünk a látott kép? Korunk vallása, a tudomány bevallottan nem tudja a választ. A Hagyomány világosan kimondja: az Igét megelőzi az imagináció, előbb van a kép(zet), s utána jó az Ige és a Gondolat. A kép élességét a már fátyolosabb szó és gondolat követi. Mint azt oly pontosan közvetítette Remete Sándor jógamester:

„a jóga szerint [...] itt a meglátásról van szó, amikor az egyéni lélek az egyetemes világosságot teljesen felszívva, tőle átázva, boldog a bölcsesség látványától. Amikor gondolatává válik a kép, az már a fény anyagba tömörült szennyeződését jelzi. [...] ...a test csak érzetbe nyilvánítja, tehát szavakban kifejezhetetlen. Itt bukik el az intellektuális beképzeltség. *Tehát amikor a gondolat fénné olvad, akkor anyagon felül van.*”

Éppen ezért az e világi látvány mögöttes képét csak kivételes emberek közvetíthették és alkothatták újra – eredendően Jellé. Újjászülvén az anyagi és anyagtalan egyszeri képe lett. Rejtélyes és örök érvényű, hiszen nem földi eredetű.

Mi lenne az ember által alkotott kép? A Hagyomány szerint a látható világ mögöttinek, a Teremtő Szellem képének e világi újraalkotása. A valódi újjászülése és fölmutatása. A Hagyomány „a Szellem láthatóvá tételét” várja e művésztől, miközben – ősi kínai tanítás szerint – „nem tévesztheti a szem elől a természet isteni ritmusát és az életerő jelenségeit”. Ezért a valódi kép szent és ikon, miként azok az újabb korban például Csontváry, Chagall képei vagy Szalay Lajos rajzai is. Beavatottak műve.

A művészetben a kulcsin mögöttinek fölmutatása – a felszínen láthatóhoz képest – tehát mindenképp elvonatkoztatás (absztrakció). Ezért sem a

külsín másolása, sem e hozzáállás másik véglete, a látható világtól teljesen elszakadó egyéni kép-zelgés, nem Művészet. Az újkorban mindkettő elterjedt. Az ember teremtő szellemének és véle kéz-művességének csökkenésével, annak folyamatos sorvadásával mára olyannyira megnőtt az avatatlan kép-zelgők aránya, hogy napjainkban túlsúlyuk a képalkotásban kór-tünet. Mindenben tapasztalható, hogy az Égit közvetítő embernek mára egyre jobban eldugultak és meggyöngültek közvetítő és éltető csatornái. Tetten érhető ez a művészi teremtő képességek elapadásában is. A képzőművészet az Ön-való kép/zet/étől (bal kép) mára eljutott az önös képzelődésig, sőt a zsigerek kicsapásáig (jobb kép), de ez utóbbi természetesen már csak pszichés jelenség, semmiképp sem művészet.

A képi elvonatkoztatás a kultusz és az idők folyamán a helyét később betöltő művészet alapvető jellemvonása. Kezdetektől létezik a kézművességben és a képi művészetekben. Úgy is mondhatnánk, hogy először megszületett a Jel, hozzá a jelsor (gondolatsor), a későbbi ornemens, majd megjelent a betűkké silányodott, megegyezéssel formált „jelek” ész-szerű sora. Az ókor végétől lassan Szimbólummá süllyedt Jel, az ember teremtő szellemének és belső látásának/látomásának (imagináció) fokozatos elerőtlenedésével pedig az ősi elemekből szerkesztett és variált alakzatok – egyre erőtlenebb és csúfabb formában. A belső fény csökkenésével az elvonatkoztatást egyre tétovább tapogatózás jellemezte, mára eljutott az emberi ego képzelgéseinek zárt, her-

metikus absztrakciójáig. A szimbólumot pedig fölváltotta anyagelvű civilizációnk vásári cégére, a logó. Ami minden, csak nem Jel s nem művészet. Mert – ismételjük meg – a Művészet ősidők óta „a Szellem láthatóvá tétele [...], és nem tévesztheti szem elől a természet isteni ritmusát és az életerő jelenségeit”.

Nézzük, miről szól a „mai elvontság”, az absztraktnak nevezett képzőművészet, amely már nem Szimbólum, még kevésbé Jel. Lassan már nem is metafizika-sóvárgás, csupán egojáték. Tagadhatatlan, hogy volt a 20. század elején az absztrakt festészetben, szobrászatban mikrokozmosz-érzet, volt makrokozmosz-vágy, volt egyensúlykeresés, de gyökértelensége okán pusztá ideg-, majd kihűlő elmejáték vált belőle. Mind lehetséges, csak éppen nem művészet.

A mai közfelfogás szerint absztrakt kép, elvonatkoztatás az, amelyen nem fölismerhető a külsőleg látott világ legkisebb nyoma sem. Hogyan azonosítható ez? A hiteles emberrel, mint minden. Ezt a kérdést nehezíti, hogy az emberi szem hasonlatos a fülhöz, amely bármely kaotikus hangmasszában ösztönösen keres magának egy tonikai hangmagot, és ahhoz viszonyítja a többit. A szem is mindig viszonyít, a fölismerhetetlenül elvont látványban is a látható világ nyomait keresi, úgy próbál közelíteni. Az elvontság és fölismerhetőség határát a mindenkor látványt föl-érző, látó ember mondhatja ki. A leírt szabály csupán dogma lenne.

Egyetemes sugárzású elvontsággal jelölhető-e még a Lét? Hiszen absztrahálni annyi, mint elvonatkoztatni, ám az igazi absztrakció, a Jel nem csupán elvonás, hanem sűrítés is egyben, a sok Egybe vonása, a Teremtés origójának visszfénye – innen rejtélyes hatása, innen az ősi jelek gyönyörűséges formája és földöntúli kisugárzása.

Kezdjük az elvonatkoztatás legnagyobbikével, a Jellel. Egyetemes, időtlen Jelet csak valódi nagy civilizációk tudtak kiérlelni, mert a valódi Jel őskép. Az Ige előképe. Kinyilatkoztatás. Ősi időkben az Önvalón átengedve szültként újjá az arra születettek és beavatottak. Magasrendű kultúrák alakították az eredendő Jelet kép-sorokká (gondolatsorokká), amelyeket ma többnyire csupán dísznek tudva ornamentalsnek nevezünk. Ebből őrzött meg oly sokat – mindinkább csak sejtéssel valós tartalmuk felől – a népművészetrel és a természettel élő hites ember. Korunk, a Fekete Kor mindjobban anyagba sűrűsödő, önnön anyagába töppedő emberiségében nincs meg a képesség a Jel újraalkotására. Annak ellenére, hogy a szent könyvek szerint kivételek mindig vannak és lesznek. A szellemi/lelki/testi képességeiben fogyatkozó emberiség már évezredek óta képtelen új Jelet kihordani. Örökös metafizikai sóvárgásunk az ókor óta beérte a számunkra még elérhető Szimbólummal, amely már nem az Ige Képe, csupán hasonlít rá, olyan mintha. A Hagymányról levált újkori szellemiség pedig elvesztette a még lehetséges szimbólumteremtő ké-

pességét is. Az újabb kortól kezdődően pedig előbb érzéki módon letapogatták, majd kiókumlálták, szerkesztették a kor kérte „jeleket”, szimbólumokat, amelyek már csak a földi élet útjelző tábláit jelentik. Jellemző, hogy csupán az agyuk kéréget pörgető eszelősek hiszik ma is rendületlenül és rátartian, hogy ez az elme nagyszerűségét, nem pedig annak lefokozott, korlátolt működését mutatja. A mögöttes látás sóvárgása a képzőművészetben ennek ellenére mindmáig tetten érhető. De milyen szinten?

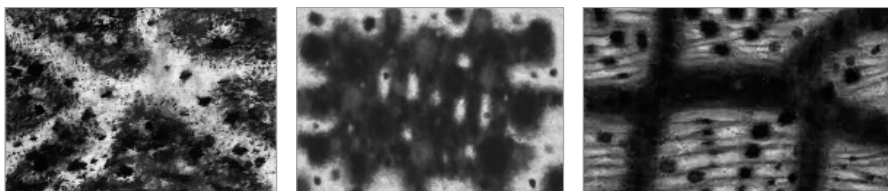
És milyen szinten van jelen a nem absztrakt a külső láthatóval élő mai képeknél?

Erről magáért beszél, még az ilyen jellegű képeknél is, az emberi alak ritka jelenléte, annak bizonytalan vagy célzatos akaratú leképzése, és még inkább a festett figurák tekintetének hiánya. A szem mélységének megidézése – ami egykor értékmérő volt – több mint a lelkiség föladata. De mindez nem a mostani írás tárgya...

Mit nevezhetünk igaz, élő és ezáltal szép elvontságának a mai képzőművészetben? Ezt a Természet külső látványát, mondhatni, a kozmosz külsőcsínét még fölismerhetően őrző, de magas fokú elvonatkoztatással ábrázoló képzőművészeknél lelhetjük meg. A Természet számukra a Mindenséggel azonos, másfelől a szerves lét mintája és megtartó alapja, hiszen a Természet az őt befogadónak, illetve az önmagát neki átadónak léptéket, mértéket, arányt sugall és szül. E kettős kötés „fogja a kezét” a Természet „mögé” látó és néző szellemies alkotónak. Jó példa erre a modern idők előtti Turner:

A „maiak” közül például ezért nem ment el a teljes absztrakcióig a karsztos isztriai szülőföldjét szinte szerves jellé párló, 20. századi festő, Zoran Mušič sem. Mikro- és makrokozmosz sugallatú képei mégis inkább élőlények, szakrális tájak, mintsem mai „jelek”:

A fentiekhez hasonlatos alkotók ezért nem sorolhatók az absztraktok közé. E két példa is bizonyoság, hogy ha a Szellem képét a maga teljességében már nem is szülheti újra a lefokozott érzékenységu és képességű ember, de a Mindenséget, a születéstől kapott képességek birtokában és szintjén – a személyes megéltésgben – megközelítheti. Az újkori kiválóbb képzőművészeknél a személyesség, a megélt sors és lét hitelessége váltotta föl a korábban kinyilatkoztatással fölmutatott Egészet. A személyiség korában a belsőleg megélt isteni (profánul: lényegi) tűnik a magasrendű egyedül lehetséges megnyilvánulásának a művészetekben. Külső – és hiteles – jele a személyes kézjegy és tónus. Ami ellentéte az elszaporodott egyedi modoroknak. A képzőművészetben élő kézjegy és tónus nélkül minden csak álság, piktorolás. A megéltésgét nem lehet büntetlenül átugorni.

Mit mutathat föl korunkban a látható világot semmiben meg nem idéző, teljesnek mondott absztrakció, ha már nem Jel, de még csak Szimbólum sem?

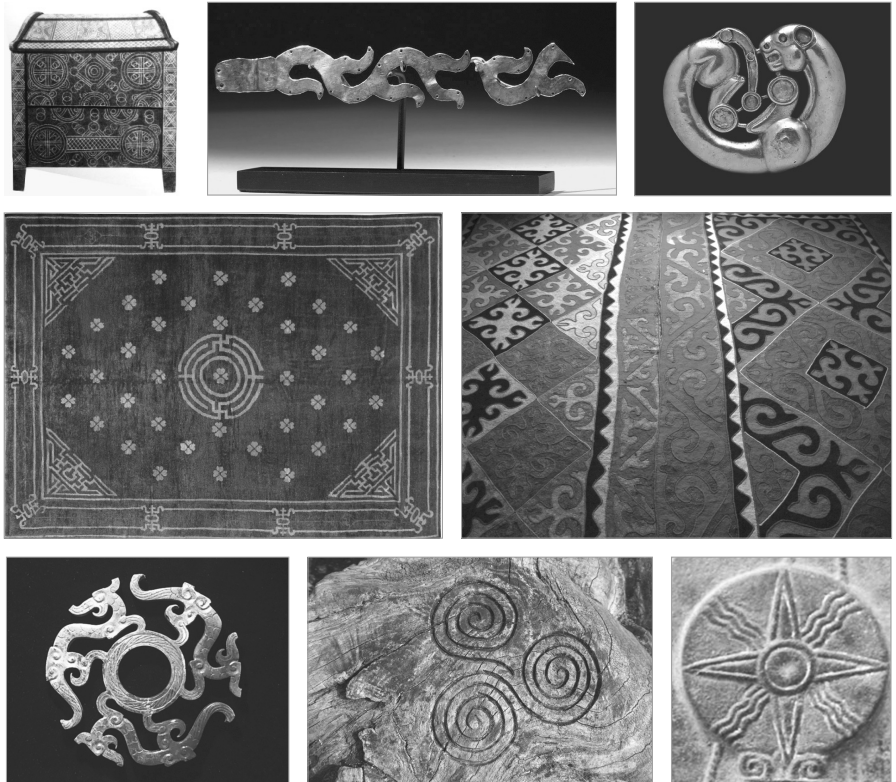
Az érzékeken és az idegrendszeren művelt absztrakció pszichés mivolta és terheltésgé hamar kiderült, ezért a 20. század óta jelentkező képi absztrakciók java része nem teremtés, csupán jelenség. Az érzékenyebbeknél nagyobb részét a psziché és az érzékek kicsapódásaiként jelentkezett egyfajta absztrahálás; a gátlástalanabbja a póre idegrendszer csapkodását vélte alkotásnak; a fölűnni vágyók pedig a két legkönnyebb eszköz mankójára támaszkodtak: az eszelést ötvözték a zsigerek rángásával. Mindegyik elegyéből is jutott bőven, és jut ma is jócskán mutogatni való. Immár egy évszázada látható, hogy az absztrakciók jobbjai sem a sűrítő, tömörítő egyszerűség felé haladnak; egyszerűség helyett mindegyre modorba, azaz sémákba csúsznak. Természetesen egyik sem Művészet: nem újratemtés, nem újjászülés. Csupán a megrendült és elgyöngült emberi lény tünetes jelenségei. Nem véletlen, hogy ezeken a munkákon a személyes kézjegynek nyoma sincs.

A legújabb kori képi absztrakcióknak, elvonatkoztatásoknak fő gondja, hogy nincs olyan magasrendű pontja, ami a mögöttes látást és láttatást valósá tenné. Az absztrakció így lett csupán az isteni Ember héjának, az Egónak zavaros képzelgése, beteges vergődése, vaksi kapirgálása. A lefokozott ember negatív lenyomatait.

Miként lett ebből világdívat? A külvilágot bitorló anyagiasság fő ellenfele a szellemiesség. Mindent megtesz ellene. Fontos számára, hogy ne látszék egy világló értékmerce. Ne legyen idea. Így veszi – a képzőművészetben is – egy kalap alá, a kereskedői elvet tükröző fölcsérélhetőség jegyében az egyetemes érintő értékesebbet és az egyéni mutatványos-bóvlnit. Kirakatrendezés. Egyetlen ellenszere van: messze elkerülni. És legfőképp: a Szellemhez hű lenni.

Ha ma képi elvontságot, absztrakciót emlegetnek, legyenek mérceként szemünk előtt mindig annak legnagyobb példái: az ősi jelek, jelsorok/ornamensek, kozmogónikus „geometrikus” rajzok – a szellemies civilizációk emlékei.

Mint a fönti (magyar és keleti) példák is mutatják, rejtélyességükben is megvilágítóak, misztikusan sokrétűek és mégis láttatóak. Kiegyensúlyozottak, azaz harmonikusak, ezért szépek. Egészek. Örülünk, hogy ízlésünk rejtélyes, isteni függőóján még mindig fölismerjük és érzékelhetjük őket.

UTÓIRAT

Rajzaimban a külső látványt, a látva is tapasztalt világot nem tudom teljesen mellőzni. Nem mellőzhetem, mert ural egy titokzatos ízlés, amely a kezdetektől fogva sugall is. Igaz, a sejtés szintjén néha hallom/látom a mögöttes Láthatatlant, de képességeimet messze meghaladja ábrázolása. Ugyanakkor a szívem vonzalma nem engedi elengedni ezt a feladatot. Kötelmem.

Amikor az évtizedek alatt sokszor újraírt női aktfiguráim néha már-már teljesen elvont alakzatokká egyszerűsödnek, mindig visszarettenek, és újra megmártózom velük az egyszeri, „külső” látvány közelségében. Nem a tudatom tart vissza abban, hogy a teljes absztrakciót megpróbáljam, nem annak tudata, hogy immár sem a Jel, sem a Szimbólum nem lehetséges, hiszen erre nemrég jöttem rá, hanem egyfajta „ösztönös” meghökölés: ekként leválna rólam, mert ha nem élem, nem érzem – mindig csak az üres semmit látom visszatekinteni.

A láthatatlan Örök szépségét és magasrendűségét az én életemben a Zene nyújtotta, meglepő bőkezűséggel egy szűkmarkú korban.

Magyarkanizsa, 2023–2025

IRODALOMJEGYZÉK

GUÉNON, René é. n. *A modern világ válsága*. 3., jav. kiad. Fordította: Baranyi

Tibor Imre. Kvintesszencia Kiadó, Debrecen

GULÁCSY Lajos 1989. *A virágünnep vége*. Szépirodalmi Kiadó, Budapest

ABSTRACT • The study examines the concept and historical development of pictorial abstraction from the perspective of metaphysical tradition. Its point of departure is the recognition that the original purpose of art is not the mere imitation of the visible world, but the re-creation and making visible of an underlying spiritual reality – the Sign and the Symbol. Drawing on a traditional concept of art, the author distinguishes between genuine, condensing, and creative abstraction and the psychologically driven, ego-centred forms of abstraction characteristic of modernity. The paper argues that a significant portion of twentieth- and twenty-first-century abstract visual art has become

detached from its metaphysical foundations and can therefore be interpreted not as a creative act but as a symptom. Through selected examples, the study analyses the relationship between the Sign, the Symbol, and abstraction, as well as the possibilities of an art that remains rooted in nature while operating through abstraction. It concludes that authentic pictorial abstraction still depends on personally lived spiritual experience and a living relationship with nature, without which abstraction cannot become art.

KEY WORDS • **abstraction, Sign, Symbol, metaphysics, tradition, visual arts, imagination, critique of modernity**

SAŽETAK • Rad razmatra pojam i istorijski razvoj slikovne apstrakcije iz perspektive metafizičke tradicije. Polazište istraživanja jeste shvatanje da izvorna svrha umetnosti nije puko podražavanje vidljivog sveta, već ponovno stvaranje i činjenje vidljivim dublje, duhovne stvarnosti – Znaka i Simbola. Oslanjajući se na tradicionalno poimanje umetnosti, autor pravi razliku između istinske, sažimajuće i stvaralačke apstrakcije i psihološki uslovljenog, ego-centričnog apstrahovanja karakterističnog za moderno doba. Ukazuje se na to da se značajan deo apstraktne likovne umetnosti 20. i 21. veka udaljio od svojih metafizičkih osnova, te se stoga može tumačiti ne kao stvaralački čin, već kao simptom. Kroz primere se analizira odnos Znaka, Simbola i apstrakcije, kao i mogućnosti umetnosti koja ostaje vezana za prirodu, ali deluje putem apstrahovanja. Zaključuje se da je uslov autentične slikovne apstrakcije i danas lično proživljeno duhovno iskustvo i živa veza sa prirodom, bez kojih apstrakcija ne može postati umetnost.

KLJUČNE REČI • **apstrakcija, Znak, Simbol, metafizika, tradicija, likovna umetnost, imaginacija, kritika modernosti**

Beérkezés időpontja: 2025. november 26.

Elfogadás időpontja: 2025. december 5.

